

העמק דבר לפרשת תולדות

פרק כה (המשך)

פרק כה, יט

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן-אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֹת-יִצְחָק:

אלה תולדות יצחק. הליכות ימי חייו.

אברהם הוליד את יצחק. זהו מכלל תולדותיו שבכל דרכיו והליכותיו היה ניכר ורשום שהוא בנו של אברהם. ולא כן ישמעאל שהיה גם כן בן אברהם אבל לא היה ניכר בהליכותיו שהוא בנו. ומספר הכתוב שבשביל שהיה יצחק בכל הליכותיו בן אברהם. על כן:

פרק כה, כ

כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן-אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּקָחְתוֹ אֶת-רַבְּקָה בַת-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אַחֻת לְבִן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה:

ויהי יצחק וגו'. אלו בא הכתוב לספר שבהיותו בן ארבעים שנה לקח אשה היה לכתוב ויהי יצחק בן ארבעים שנה ויקח את רבקה. וגם אינו מובן מה שכתוב מפדן ארם אחות לבן הארמי. מה הודיע זה הכתוב אלא הגיד הפסוק האיך היה בנשיאת אשה ניכר שהוא בנו של אברהם. דמשום הכי היה יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה והוא מחמת שלא יכול לקחת אשה כי לא נמצא לפניו הראויה לו, ומזה הטעם גם כן היה סיבה שלא נשא יעקב אשה עד בן שמונים. באשר הלך בדרך אברהם ויצחק ולא נמצאת אשה לפניו. ומשום הכי נשא מפדן ארם אף על גב שידוע כי ארמים אכזרים המה, כמבואר בספר מלכים, ומבספר גיטין ריש פ"ב (יז,א) איכא גזירות אכזריות של ארם. [אלא שבגמרא פסחים ראש פרק האשה (פז,ב) איתא של אדום. ועיין מה שכתבתי בספר דברים כ"ו ה'] וא"כ לא היה נוח ליצחק לקחת אשה מארם ולא עוד אלא אחות לבן הארמי ואיתא בבבא בתרא (קי,א) רוב בנים הולכין אחר אחי האם. ומשום הכי צריך לבדוק באחיה מכל מקום נשא את רבקה מחמת שהוא בן אברהם ולא יכול לקחת אשה ממקום אחר.

לו לאשה. עיין לעיל (ד,יט) דמשמעות לו היינו לעזר בהליכות חייו, ועיין שמות ו' כ"ה. וביאר הכתוב שלא חשש אולי היא בטבע ארמית וקשה צוותא דידיה.

פרק כה, כא

כא וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵאמֹר לִנְכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתְּהַר רַבְּקָה אִשְׁתּוֹ:

כי עקרה היא. משום שהייתה מארם ואחות לבן הארמי. והיה בדרך הטבע שיהיו בניה אכזרים על כן נתעקרה. והיה לידתה אח"כ בדרך פלא ונס וממילא לא היה בטבע הראוי.

פרק כה, כב

כב וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם-כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךְ לְדָרֶשׁ אֶת-ה':

למה זה אנכי. כסבורה שבשביל שהיא בטבע עקרה על כן אין העבור כמו כל היולדות, על כן אמרה א"כ למה זה אנכי. מה זה אני. הלא לא כאשה עקרה ולא כאשה הראויה לבנים.

ותלך לדרוש את ה'. העיקר כפירוש רש"י ורשב"ם לשאול את הנביא דעת ה' ורצונו בזה. ולא כרמב"ן ז"ל שפירוש תפלה. וכמו שכתבתי בשמות י"ח ט"ו. ומכאן מוכח גם כן הכי, דאלו תפלה לא היה לה לילך למקום אחר והרי נתקבלה תפלת יצחק כאן אלא לדרוש מנביא שהוא רואה מה שבנסתר ונעלם וכלשון הכתוב בספר שמואל א' כי לנביא היום יקרא לפני הרואה, פירוש שהיה שני אופני נביא:

א. מה' - מה שמדבר עמו לשעה.

ב. הרואה דברים נעלמים ברוח הקודש.

וזוה האופן היה נקרא רואה, ואברהם היה נביא באופן הראשון לבד. משום הכי הלכה לאדם גדול שידעה כי הוא רואה ויודע.

פרק כה, כג

כג וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי (גִּיּוֹם) [גִּיּוֹם] בְּבִטְנָהּ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מִלְּאִם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צְעִיר:

שני גוים. כבר ביארנו בפרשת נח דגוי הוא אומה המולכת בפני עצמה.

בבטנה. שבעודם בבטן כבר נתמנו שרי מעלה לכל ילד בפני עצמו וכענין דכתיב בשירת האזינו (לב, ח) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם וגו'. ויבואר שמה בעז"ה.

ושני לאמים. לאום הוא אומה המתנהגת בטבע המיוחדת לה משארי אומות. ובאשר יש שתי אומות שמולכות כל אחת בפני עצמה ומכל מקום מנהגן וטבען שוה. אבל שני לאומים המה נפרדים גם בטבעם.

ממעריך יפרדו. הבדל שביניהם יהא ניכר תיכף ביציאתם מן הבטן.

ולאם מלאם יאמץ. באשר יש שני לאומים שאינם נוגעים זה בזה. לא כן המה תמיד יאמצו זה מזה.

ורב יעבד צעיר. אמר ה' לשון דמשתמע בתרי אפי. דאלו אמר בהחלט שהרב יהיה עבד להצעיר היה אומר רב יעבוד לצעיר. ואלו אמר בהחלט להפך היה אומר רב יעבוד בצעיר, עתה משמעו בשני אופנים. אבל איך שהוא. האחד יעבוד את השני, וזה תלוי לפי השעה.

פרק כה, כד

כד וַיִּמְלֹאוּ יָמֶיהָ לְלֶדֶת וְהָיָה תוֹמָם בְּבִטְנָהּ:

והנה. משמעו פלא מה שלא עלה על דעתה כמו שכתבתי לעיל ט"ו ד'. היינו שהיה **תומים** בבטנה. ולא תאומים. וזהו החידוש שכסבורה שההפרד שביניהם יהיה בצאתם ממעיה, אבל בבטן המה תאומים, אבל לא כן אלא גם בבטנה המה תומים בלי אלף, ללמד שהיו חלוקים.

פרק כה, כה

כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כְּלוֹ כְּאֲדָרְתִּי שְׁעַר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֶשׂוֹ:

ויקרא שמו עשו. כפירוש רש"י עשוי ונגמר. ובאשר דסימני גדלות תלוי בשערות שבגוף וכאשר יצא שעיר הרי הוא עשוי ונגמר.

פרק כה, כו

כו וַאֲחֵרֵי-כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחְזָת בְּעֵקֵב עֶשׂוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בֶּן-שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֲתָם:

ידו אוחזת בעקב עשו. לשתי הוראות. אם יהא בשפלות ובגלות יהא רצונו להיות נמשך אחריו יותר מלשאר אומות העולם כדאיתא בגיטין פ"ב (יז,א) או בטולך או בטולא דבר עשו. וכאשר יהא ברום המעלה הרי הוא כמו האוחז ברגל חברו שלא ילך הלאה. כך מונע הוא גדולת עשו שלא יתגבר ביותר. (ועיין להלן ל"ב כ"ט שביארנו על זה העניין דברי שר עשו ליעקב לא יעקב יאמר שמך).

פרק כה, כז

כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשׂוֹ אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֲהָלִים:

ויאהב יצחק את עשו. לא כתיב לעשו כמו ואהבת לרעך ויבואר בספר דברים ו' ה' דאהבה שעניינה במחשבה ובלב כתיב ב**את**. מה שאין כן אהבה שעניינה מלוי רצון, כתיב ב-ל. **כי ציד בפיו.** ביאר הכתוב שלא היו יצחק ורבקה מחולקים בדעות. ושניהם ידעו דעיקר הזרע אשר עליו נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ביצחק ולא כל יצחק. הוא יעקב יושב אהל אברהם בתורה. ורק אהבה החוזרת היה ליצחק את עשו, דמשמש ליה כעבדא ונהנה בשימוש מאד. מה שאין כן יעקב היה יושב אהל ולא שימש הרב. ועיין עוד להלן כ"ו ל"ד.

ורבקה, שלא הייתה נצרכת לשימוש בניה,

אהבת את יעקב. לא הביטה אלא על המעלה והתכלית, משום הכי כתיב לשון הוה, ולא כמו ביצחק דלא כתיב ויהי יצחק אוהב משום דאהבת יצחק לא היה אלא במקרה על פי השעה. ובאמת בסוף ימיו נתהפכה האהבה. ועיין מה שכתבתי סוף פרק זו. ומה שאין כן אהבת רבקה הייתה מצד טבע העניין. וגם הייתה מוספת אהבה יום יום כמאמרם בעבודה זרה (ג,ב) כל הלומד תורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום.

פרק כה, כט

כט וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נֹזֵד וַיָּבֵא עֲשׂו מִן-הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵינִי:

ויזד יעקב נזיד. לא כתיב ויזד יעקב עדשים. ללמדנו שלא ידע עשו שהוא עדשים. שאלו ידע היה אומר הלעיטני נא מן העדשים. אלא שלא ידע כי אם ראה תבשיל אדום על כן אמר סתם מן האדום. וזה היה בהשגחה כדי שיהיה נקרא בשביל זה המעשה אדום. דמסוגל זה השם אליו, כדאיתא ברבא (סג, יב) הוא אדום וארצו אדומה ולבושו אדום כו'.

פרק כה, ל

ל וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל-יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן-הָאָדָם הַזֶּה פִּי עֵינִי אֲנֹכִי עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אָדָּם:

על כן קרא שמו עשו בדבריו, אלא קרא עצמו אדום, שגרם בעצמו שיקראו לו זה השם. והיה זה סיבה מן השמים שכל כך עשה רושם בדבריו אלה עד שנתפרסם לבריות ונשתנה שמו מחמת זה, וממילא נודע המעשה והעניין, והועיל לקיום שלא ישונה עוד.

פרק כה, לא

לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכַרְהָ כִּיּוֹם אֶת-בְּכֹרְתָךְ לִי:

מכרה כיום את בכרתך. בכורה לפני מתן תורה היה נוגע לכבוד הנהגה, וגם היה נוטל ממילא יתרון בנחלה. ואמר כי באותו אופן ומעמד שאביו כעת, ימכור. ולא יוכל לטעון אם ישתנה המכר אח"כ אם יהיה נוגע אז הרבה או פחות מכאשר היום.

פרק כה, לב

לב וַיֹּאמֶר עֲשׂו הִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה-זֶּה לִּי בְּכֹרָה:

הנה אנכי הולך למות. חשב שימות לפני אחיו באשר הוא איש שדה ותמיד בסכנה יותר מאחיו שהוא איש מנוחה, וזה ודאי כאשר מת הבכור אין לבנים שררה על האח החי. ואפילו לאחר מתן תורה לעניין בכורה לשני חלקים כתב הרמב"ן ז"ל שאין אז משום איסור העברת בכורה אם הבכור מת בחי"י האב. אמנם קודם מתן תורה ודאי היה כך באשר היה נוגע הירושה עם הנהגה.

פרק כה, לג

לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׁבַעָה לִּי כִּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת-בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב:

השבעה לי כיום. באשר בכורה הוא באמת דבר שלא בא לעולם, ואי אפשר למכור, על כן הוסיף לו שישבע שלא יחזור במכירה.

(הרחב דבר: והנה זה מועיל לפי שיטת הר"ת ז"ל בהא דאיתא בבבא מציעא דף (ס"ו,ב)). דמוכר פירות שלא בא לעולם דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה. דהטעם הוא משום דכל זמן שאינו חוזר הרי זה מכירה אם כן במה שנשבע שלא יחזור ממילא הרי זה מכור. אבל לשיטת התוספות שם הא דלא מפקינן מיניה הוא משום מחילה, אבל אי אפשר למכור כלל. וצריך לומר דהא שהועיל כאן המכירה הוא כמו שכתב הריב"ש בתשובה דלפני מתן תורה לא היה נוהג זה הדין דאי אפשר למכור דבר שלא בא לעולם וא"כ שבעה זו הוא משום מעלת הכבוד, ונכלל בזה קדושת הקרבה. דזה לא נמכר בקנין דמים כי אם בשבעה שלא יערער לעולם).

כה, לד

לד ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את-הבכרה:

ויבז עשו את הבכורה. הראה לדעת לפני הבריות שעיקר מנהג בכורה אינו בדעת ישרה, אלא מי שהוא מוכשר יותר במעלת עצמו ראוי להיות נכבד באחיו. ואחר דעת עשו נהגו כמה גדולי אומות העולם לבוז יחס ההולדה, אלא הכל תלוי בכשרונות טבע האדם.

פרק כו

פרק כו, א

א ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל-אבימלך מלך-פלשתים גררה:

מלבד הרעב הראשון. לשון מלבד אינו נופל אלא או על שני דברים שיש להם שייכות זה לזה כמו מלבד איל הכפורים. או הנעשים סמוכים זה לזה כמו מלבד עולת התמיד. והרי לא היו שני רעבון הללו סמוכות כי כמאה שנה ביניהם ועל כן היה איזה יחס עניין לשניהם. ומזה יש ללמוד כי תכלית הרעב הראשון לא בא רק משום נסיון לאברהם בלבד. כמו שכתבתי לעיל (י"ב,) שם אלא גם כן בתורת השגחה בכלל המדינה. כי בעוד לא בא אברהם, הייתה הנהגת הטבע שוררת שמה כמו בכל העולם שהיה תהו כמו שכתבתי לעיל י"א ה'. אבל משבא אברהם אבינו החל השגחתו ית' להופיע בארץ לתת לאיש כדרכיו בחסד ובדרך ארץ. ואין השגחתו ית' ניכרת כי אם מתוך צרה וטוב ה' למעוז. אז ויודע חוסי בו להזמין לאיש לפי מעשיו. ומי שאינו מושגח בפרטית נשמו פנותיו וכלה והולך. ועל זה כתיב בישעיה (כט, יח) מאופל ומחשך עיני עורים תראינה. והנה היה הרעב בימי אברהם לזה התכלית ומאז החלו להרגיש דרך השגחה לאט לאט עד שעברו מאה שנה וחזר ונשכח ושם הרעב בימי יצחק והראה הקב"ה השגחה נפלאה על יצחק אז, ומעין זה לכל סביביו משום הכי כתיב מלבד הרעב וגו'.

וילך יצחק וגו'. שהיה לבו בטוח על אבימלך שכרת ברית אהבה עם אביו שיהיה לו לעזר לפרנסה בימי רע אבל שוא תשועת אדם. ולא היה כן, כאשר יבואר עוד אשר עוד שטמוהו והרע ליצחק ישיבתו בעיר המלוכה על כן חשב יצחק מחשבות לילך למצרים והזהירו הקב"ה על זה.

פרק כו, ב

ב וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֵל-תֵּרֵד מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי:

אשר אמר אליך. כבר ביארנו דזה הלשון אין משמעו אמירה ממש אלא על הנראה מסדר השגחתו ית' שכך הוא רצונו היא אמירה של הקב"ה. וכמו גם בלשון אדם כתיב ואמרת אוכלת בשר. דמשמעו שיהיה רצונך בכך. מכל שכן אצל דבר ה' דשייך זו הכונה. והזהיר הקב"ה כאן ליצחק בדרך כלל על כל ימי חייו שיהיה יודע שהוא מושגח בפרטות כאברהם. ואין לו לשכון במקום בלי השגחה מן השמים. ועתה אמר לו בפרט על אותה שעה.

פרק כו, ג

ג גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֲבָרְכְּךָ כִּי-לֹד וְלִזְרַעְךָ אֶתְּךָ אֶת-כָּל-הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהַקְּמַתִּי אֶת-הַשְּׂבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:

גור בארץ הזאת. נכלל בזה כל ארץ פלשתים, על כן יצא מכאן לנחל גר.

ואהיה עמך. להצילך מאימת אבימלך.

ואברכך. בשפע תבואה.

כי לך וגו'. הוא טעם על הצווי גור בארץ הזאת משום שעליו להראות חביבות הארץ שהיא שלו ושל זרעו.

והקמתי את השבועה וגו'. אם נפרש שבועת ברית בין הבתרים על נתינת הארץ, הוא מיותר, שהרי אומר כי לך ולזרעך וגו' אלא הכונה על שבועה שהייתה בשעת עקידה. ונתבאר כונת השבועה שיהיו ככוכבי השמים וכחול שעל שפת הים בעת שאומות העולם ישלטו בבניו אז לא יהיו יכולים לכלותם, ויתגברו בשני אופנים, כמבואר שם. וזהו טעם על ואהיה עמך. להצילך מאימת אבימלך, שלא יוכל לך על פי הקמת השבועה.

פרק כו, ד

ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת-זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזְרַעְךָ אֶת-כָּל-הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִתְבָּרַכְוּ בְּזְרַעְךָ כָּל-גֹּיֵי הָאֲרָץ:

והרביתי וגו'. זה הכתוב הוא טעם על הבטחה של ואברכך. ומתחלה יש להבין עיקר זה הכתוב שהוא מיותר אחר שהקדים והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך כבר נכלל בזה ברכת ה' לאברהם שיהיו ככוכבי השמים. ויותר קשה מה שאמר ה' עוד. ונתתי לזרעך את כל הארצות האל, והרי בזה המאמר אמר לו כי לך ולזרעך אתן וגו'. אלא על כן יש

הבטחה אחרת בזה שאמר ככוכבי השמים. והנה גם שם (כב, יז) גבי אברהם אבינו ביארנו שאינו הבטחה לרבו, שהרי על זה כבר הובטח שיהיה זרעו כעפר הארץ, אלא שיהיו גדולי המעלה ככוכבי השמים המאירים לרבים, ושם הייתה הכונה לענין חכמה כמבואר בענין, והוסיף כאן להבטיח ליצחק אשר בניו יאירו בשפע ברכה ועושר ככוכבי השמים, והיינו מה שסיים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל היינו כח ושפע של כל הארצות. במה שתהיה ברכה מיוחדת בתבואת ישראל.

והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. כל הגויים שבארץ יתברכו שיצליחו בתבואה כמו ישראל. וכל זה הוא טעם על מה שבירך גם כן את יצחק בשפע ברכה כדי להיות סימן לבניו.

פרק כו, ה

ה עֶקֶב אֲשֶׁר-שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹלוֹתַי:

אשר שמע אברהם בקלי. כבר ביארנו כמה פעמים דמשמעות בקולי אין הפירוש שעשה כמו שנזהר. אלא שדקדק בדברים. **וישמר משמרת.** היינו עסק התורה שנקראת משמרת.

(הרחב דבר: והנה רש"י מפרש משמרת היינו גזרות להרחיק על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת. ולמד רבינו זה הפירוש מדאיתא ביבמות (כא, א) על הא דכתיב בספר ויקרא בפרשת עריות ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת. והיינו שניות לעריות. והוסיף רש"י דמזה למדנו דהוא הדין שבותין דשבת וכמו שכתב רש"י בביצה (ב, ב) בהא דאין גוזרין גזירה לגזירה בכל דבר, הוא משום שאין עושין משמרת למשמרת. ואני תמה שהרי מפורש ביבמות שם שאין זה אלא אסמכתא. ותו, א"כ ביומא (כח, ב) דאמר רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין. ויליף מתורת תורה שבכתב ותורה שבעל פי. ותיפוק ליה מדכתיב וישמר משמרת. אלא יש בזה כונה אחרת. והנה בבראשית רבה פ' יגש (צה, ג) איתא שהיה יעקב עוסק בתורה ברבים כמו שהיו אבותיו, ועד עכשיו לא ניתנה תורה, וכתוב באברהם וישמור משמרת, ומהיכן למד אברהם את התורה רש"א נעשו שתי כליותיו כו' והובא בנימוקי הרמב"ן כאן. למדנו דחז"ל פירשו לפי הפשט וישמור משמרת עסק הגיון תורה. ומשנה מפורשת היא שלהי מס' קידושין (פב, א) מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה עד שלא ניתנה, שנאמר וישמור משמרת. ואין פירוש שעשה שקיים כל התורה דאי אפשר לומר כן, חדא, שהרי במשנה זו לא מיירי אלא בעסק התורה ולא בקיום מצות. ותו, אי איתא דמיירי בקיום כל התורה מה זה העלה רב אשי ביומא שם שאמר קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה כו'. הרי משנה מפורשת היא. אלא יבואר דחז"ל הבינו בפירוש וישמור משמרת. תלמוד תורה ועסק הגיונה בעיון, עד שהעלה בעומק שקידתו ועיונו כל התורה כולה, וזהו משמעות הא דתנן מצינו שעשה אברהם אבינו כו' וכמו שביארנו בספר

ויקרא י"ח ה' משמעות עשיה דמשנה דאבות הלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ועוד הרבה מקומות בפסוק משנה וגמרא. דמשמעות עשיה הוא. שממציאם עפ"י עיונו. והיינו תלמוד תורה.

ולמדו חז"ל זה הפירוש כאן מדכתיב משמרתו ועסק הגיון תורה כינה הכתוב בזה השם משמרתו משום דתלמוד תורה אינו דומה למצות, דכל מצות התורה המה מזון ותקון לאיזה עולם שנברא לכך, ומשום הכי נקראו חקותי על כונה זו שהם חקות שמים וארץ כמו שכתב בספר ויקרא ראש פרק אם בחקתי עפ"י דברי חז"ל. ובאשר המה מזון שמים וארץ משום הכי יש לכל מצוה זמן ידוע כדרך מזון לכל דבר שיש לו שעה ידועה. מה שאין כן עסק התורה הוא נקרא חרב כמבואר בשבת (סג,א) על הפסוק חגור חרבך על ירך דפשטא דקרא מיירי בדברי תורה. וכמו שנתבאר בפרשת קדש בספר שמות י"ג ט"ז. ובטעמא דהאי שמא ביחוד באריכות.

והנה כמו חרב הוא בא לשמור מאדם המזיק כך כח התורה הוא משמר מכל רע כמו במלחמת תנופה איתא במכות (י,א) עומדות היו רגלינו בשערך ירושלים עומדות היו רגלי ישראל שלא ימותו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. ועוד בו מאמרי חז"ל ויבוא לפנינו בפירוש התורה בכל מקום.

שמירת האדם מחולי כמאמר הכתוב אם שמוע תשמעו בקלי וגו' כל המחלה אשר שמתי וגו' ובעירובין (נד,א) חש בראשו יעסוק בתורה. שמירת האדם מיצה"ר כמו שיבואר בספר דברים בפרשת והיה אם שמוע וגו' ואמרו ז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד. שמירה ממסורי איתא בגיטין (ז,א) השכם והערב עליהם לבהמ"ד והם כלים מאליהם. והיינו דתנן שלהי מס' קידושין (פב,א) שהיא משמרתו מכל רע. ומשום הכי קורא אותה הקב"ה משמרתו. והכי עיקר פירוש פסוק בפרשת עריות ושמרתם את משמרתו תשמור וגו' היינו עסק התורה. ומשום הכי מצוה להגות בה יומם ולילה, כשמירה מן הנזק אין הפסק וזמן. והיינו דאיתא בפתיחתא דאיכה מן נינהו נטורי קרתא משניא וספריא שהם שומרים המשמרת. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא (ח,לה).

ומעתה לפי דברינו אין שום הוכחה ממשנה דקידושין שקיים אברהם אבינו מצות עד שלא ניתנה התורה. ואפשר דרק עסק בתלמודה כמו שעלינו לעסוק במצות שאין לנו לקיימם משום הכי העלה רב אשי דפירוש וישמור קאי גם על מצותי וגו' היינו ששמר לקיימם, כמו בספר דברים סוף פרק ואתחנן (ז,יא) דכתיב ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים. דשם ודאי קאי ושמרת גם על שמירת המעשה וגם על שמירת הגיון בחוקים ומשפטים שהוא התלמוד. כך העלה רב אשי פירוש וישמר משמרתו היינו הגיון בתורה של מצותי וגם וישמר מצותי וגו' קיום כל התורה כולה במעשה כמשמעו.)

כדתנן בשלהי מס' קידושין שהתורה משמרתו מכל רע. ופירוש ושימר משמרתו ששנה הרבה והעלה הלכות בעיונו. ומפרש הכתוב איזה הלכות:

מצותי. היינו מצות התורה כמשמעו.

חקותי. היינו המדות שהתורה נדרשת בהן כמו שיבואר בספר ויקרא י"ח ובכמה מקומות שזה נקרא חוקים.

ותורתי. המה תורה שבכתב ושבעל פה כדאיתא ביומא (כח,ב). הכלל, שלמד סדר המצות שבכתב ובעל פה. והגה בכללי התורה. והנה בזה נתן הקב"ה טעם ליצחק על שפע העושר וברכה לו ולזרעו למי שיזכה לה. דיש לדעת דזכות שקבע הקב"ה בעולמו לישראל להשיג פרנסה, עיקרו אינו אלא בזכות עבודה ולא בזכות התורה, כמו שכתבתי לעיל (יב,ז) ובכמה מקומות. מכל מקום העוסק בתורה גם כן ניזון בזה הכח. וכמלכותא דארעא. שמפרנס אנשי מדינה בשני אופנים. היינו רוב המדינה ע"י עבודת הארץ, ועובד אדמתו שניתן לו ישבע לחם. אמנם אנשי חיל התופשים חרב ושומרי המדינה והמלוכה המה ניזונים מאוצר המלך, אף על גב שאין החרב בעצם שייכת לפרנסה, מכל מקום בעל כורחו מחויב המלך לזון ולפרנס אותם בלי שום עסק בפרנסה. אמם יש נפקא מינה באופני הפרנסה, דעובד אדמתו הרי ניזון שלא בעוני ודוחק מתחלה עבודה. וכאשר מתכשר בעבודתו ומצליח אינו מתנשא בעושר וכבוד כל כך. מה שאין כן אנשי חיל, מתחלה ניזונין בדוחק בלחם נקודים וישנים על הארץ וכדומה, אך אחר שמתכשר בעבודת החרב ונעשה ראש. הרי מגיע לו פרנסה בכבוד ובשפע רב כיד המלך. כך יש נפקא מינה אם ישראל זוכים להתפרנס בשביל העבודה, מתחלה שבעים בלחם וברכת הארץ וגם בסוף אינם מושפעים כל כך בעושר וכבוד. מה שאין כן בעלי תורה מתחלה זהו דרכה של תורה להיות בדוחק ועוני וכמו שאמר ישעיה הנביא (כח,ט) למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב. היינו במיעוט תענוג, ולא ככל המון בני אדם שעיקר חיותם היה נהוג בחלב במאמר החכם במשלי ודי חלב עזים ללחמך וללחם ביתך. אבל ת"ח יש להגמל עצמם גם מחלב כי אם פת במלח כו'. ולעתיקי משדים היינו במיעוט דרך ארץ. מה שאין כן לאחר שזוכה להצלחת התורה המשיג עושר וכבוד. וכל זה מבואר עוד בספר שמות (טו,כז) ובספר דברים (י,א) ובכמה מקומות ומזה הטעם אמרו בעבודה זרה ספ"א (יט,ב) כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין כו' והיינו שאמר הקב"ה טעם על הברכה בשפע יתירה שהוא בזכות שהיה אברהם אבינו עוסק בתורה כל כך. ולא בא ההבטחה זו בשביל עבודה שהוא מדת יצחק. באשר שזה אינו בא להשפעה יתירה כל כך.

פרק כו, ו

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָר:

וישב יצחק בגרר. בעיר המלוכה. ואף על גב שלא היה לו עזר מהמלך כמו שחשב מכל מקום על פי הבטחת ה' ישב לבטח שם.

פרק כו, ז

ז וַיִּשְׁאַלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאַשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתֵי הוּא כִּי יָרָא לֵאמֹר אֲשֶׁתִּי פֶן-יִהְרָגְנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל-רִבְקָה כִּי-טוֹבַת מְרָאָה הוּא:

ויאמר אחתי היא. ולא ביקש ממנה שתאמר גם כן הכי כמו שעשה אברהם משום שרבקה הייתה נכנעת ביותר ליצחק כמו שכתבתי לעיל סוף פרק כ"ד הסיבה לזה ולא סרה מרצונו מאומה.

פרק כו, ח

ח וַיְהִי כִּי-אָרְכוּ-לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֹף אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וַהֲגָה יִצְחָק מִצַּחֲק אֶת רִבְקָה אֲשֶׁתּוֹ:

כי ארכו לו שם הימים וישקף וגו'. ידוע בשמות רבה פרשה (מא,א) דהשקפה בכל מקום היא לרעה, והיינו כמו שכתבתי שהיה קשה לאבימלך ישיבת יצחק בעיר מלוכה אלא שלא מצא לב להרע לו עד שמצא תואנה עליו. וזהו לשון כי ארכו לו שם הימים שלפני גדולי העיר ומנהיגיה היו הימים שלו שם ארוכים. על כן וישקף וגו'.

את רבקה אשתו. עניני צחוק המיוחדים לאשה. ולא נפל ספק אולי מצחק עם אחותו.

פרק כו, ט

ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הֲנָה אֲשֶׁתְּךָ הוּא וְאֵיךְ אִמְרַתְּ אַחֲתֵי הוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אִמְרַתִּי פֶן-אֲמוֹת עָלֶיהָ:

אך הנה אשתך היא. בברור שהיא אשתך ולא זולת ואמר אך שאין לו לומר כמו שאמר אברהם וגם אמנה אחותי בת אבי היא וגו'. דזה ידע אבימלך דבת הגר לא היה יצחק נושא לאשה כי לגבי יצחק הייתה נידונית כשפחה ולא ישא בת שפחה וא"כ היא אך אשה ולא אחות.

פרק כו, י

י וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם אֶת-אֲשֶׁתְּךָ וַהֲבֵאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם: מַה זֹּאת וּגו'. לא קיבל דברי יצחק וכי בשביל שהוא בספק סכנה יביא אשם של סכנה עליהם. ואמר כמעט שכב אחד העם. שהיו נכנסים לבית יצחק גדולי ועשירי העיר וכאשר רגילים בביתו יוכל להיות שישכב. על כן אמר.

פרק כו, יא

יא וַיֵּצֵא אַבְיִמֶלֶךְ אֶת-כָּל-הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאֲשֶׁתּוֹ מוֹת יוּמָת:

הנוגע באיש וגו'. אי אפשר לפרש הנוגע לרעה, דמה זה להזהיר עתה. ואין לומר משום שנודע שהיא אשתו נצרך להזהיר שלא יפגעו בו. דאם כן למה זה הזהיר על אשתו, אלא להפך שמצא אבימלך להראות שנאה שבלבו. גזר שלא יסחרו עמו למען לא ישאו עין על אשתו. וכן הוא במדרש ואמרו הדא הוא דכתיב יגורו יצפוני המה עקבי ישמורו וגו'. והיה בזה היזק ליצחק. אבל מה עשה ה'.

פרק כו, יב

יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשָׂנָה הַהוּא מְאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה':

מאה שערים. והיה שנת רעב והכרחו אנשי המדינה לסחור עמו ולקנות תבואה. **ויברכהו ה'.** במסחור התבואה ולא נעשה רצון המלך.

פרק כו, יג

יג וַיִּגְדַל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּחַ וַיִּגְדַל עַד כִּי-גִדַל מְאֹד:

ויגדל האיש. בעושר דבזה מדבר בכל העניין.

וילך הלוח וגדל. מכנים בכל יום עשירות. עד שאמרו זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך, פירוש אפילו פרדותיו שאינם מולידים, ואין מהם הכנסת אלא הזבל, מכל מקום היו טובים מכסף וזהב של אבימלך שלא מכניסין כל כך. וכדאיתא בירושלמי פאה פ"ח טבין חמשין דעבדין ממאתן דלא עבדין.

עד כי גדל מאד. עשירות למעלה מן הרגילות אפילו במלכים. וכל זה היה בכלל ברכת ה'. והאבות סימן לבנים שיהיה כן אפילו באופן שיהיו גרים ומשועבדים בצל מלכי אומות העולם כמו שהיה יצחק אבינו אז בצל אבימלך.

ועבדה רבה. חסר. דסתם עבודה הוא עבודת הארץ. אבל עבדה חסר משמעו עסקים שנותנים ריוח לבעליהן ע"י מה שפועלים בהם.

ויקנאו אותו פלשתים. שדרים בגרר עיר המלוכה ומסתמא היו גם בהם עשירים ובעלי עסקים כדרך בני עיר המלוכה. אבל לא הגיעו לעשירות של יצחק. ועשיר מתקנא בעשיר גדול ממנו. וביותר אם הוא יהודי.

פרק כו, יז

יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיַּחַן בְּנַחַל-גְּרָר וַיָּשֶׁב שָׁם:

ויחן בנחל גרר. היינו בהמותיו וכל עסקיו. **וישב שם.** אהלו ודירתו היה גם כן סמוך להם וסרה הקנאה של שרי המלך כאשר לא היה לפני עיניהם ורעה. ועוד הועיל.

פרק כו, יח

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת-בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתַּמּוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אָבִיו:
וישב יצחק ויחפור וגו'. כי בהיותו יושב גם הוא בנחל על השדה, ראה והשגיח על הבארות ולא יכלו עוד יושבי השדות לעשות עול, באשר היה קיבל על המסתמים לפני המלך. ובעל כורחו היה המלך עושה משפט. ומזה למדנו דרך הגלות שהקב"ה מהפך מחשבות, ומה שנראה לנו שמר עין לנו כמה פעמים הוא בא לטובה אחר זמן כאשר יבוא עוד.
ויקרא להן שמות וגו'. למען לא יוכלו לערער עליהם אחרי אשר כבר החזיק בם בימי אברהם בלי ערעור.

פרק נו, יט

יט ויחפרו עבדי-יצחק בנחל וימצאו-שם באר מים חיים:
 ויחפרו. מחדש. באר מים חיים. נובעים ממקור ולא נמשכים לשם ע"י גידי הארץ מהנחל. אבל.

פרק נו, כ

כ ויריבו רעי גרר עם-רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם-הבאר עשק פי התעשקו עמו:
 ויריבו וגו' לנו המים. כי אמרו שהמה נמשכים מהנחל ושרי מלוכה היה להם מקום להעלים עין מהאמת. מחמת שנאה שבלב.
כי התעשקו עמו. היה בזה רוב דברים אשר הוכיח יצחק כי מים חיים המה. והמה נתוכחו עמו וזה מיקרי עשק.

פרק נו, כא

כא ויחפרו באר אחרת ויריבו גם-עליה ויקרא שמה שטנה:
 ויקרא שמה שטנה. אחר שראו שעלה בידם לגזול הבאר בטענה בדויה הוסיפו לגזול בלי טענה רק עמדו לשטן. גם אז העלימו השרים עין.

פרק נו, כב

כב ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי-עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ:
ויעתק משם. למקום אחר שלא היו האנשים רעים כל כך.
ויחפר באר וגו'. עבדיו חפרו בשמו אלא כיון דכתיב כאן ויעתק הוא בעצמו ועבדיו אחריו. על כן כתיב גם בחפירה על שמו. או ששם ידו בהתחלת החפירה כנהוג בדברים גדולים שהגדולים שולחים אצבע בתחלה המלאכה.
 ובזכות זה **ולא רבו עליה.** וזה היה בהשגחת ה'.

הרחיב ה' לנו. להתיישב במקום מרווח. הרבה עבדים סמוכים אליו בנחל גרר. והרה עבדים הלאה אצל זה הבאר החדש.

ופרינו בארץ. דהרחבת הישוב גורם פריה יותר משאם יושבים במקום א'. כמו שכתבתי לעיל (ח,יז) (ט,ז). וכל זה סימן לזמן הגלות דהגירושין גורמים כמה דברים, זה נגזל בטענה כל שהיא. וזה נגזל גם שלא בטענה. וזה מצליח במקום גירושו יותר מכאשר היה. וגם הגירוש גורם פריה ורביה בישראל יותר משהיו במקום אחד. והנה כבר ידענו מברית בין הבתרים שהגלות החל מיצחק, על כן בא אותות הגלות בו.

פרק כו, כד

כד וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּלִילָה תְּהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אַבְיָד אֶל-תִּירָא פִּי-אֲתָד אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיד וְהַרְבִּיתִי אֶת-זְרַעְךָ בְּעִבּוֹר אַבְרָהָם עֲבָדִי:

וירא וגו'. אנכי אלהי אברהם. מיוחד להגנה כמו שהיה מגן אברהם. וכמו שביארנו להלן (כח,יג) ובריש ס' שמות ובכמה מקומות.

אל תירא. מלבוא עם אנשי ביתך לדור פה.

כי אתך אנכי. שלא יוכלו לגרשך.

וברכתיך והרביתי את זרעך. רבוי זה על כן אינו בכמות כמו שכתבתי לעיל ד' שכל מה שנתברך אברהם הרי זה ברכה ליצחק. וגם אי אפשר לפרש כאן גדולה בעושר שהרי כבר נתברך בזה יצחק בראשונה (פסוק ד) ועוד, דזה אינו שייך למורא זו שנתיירא שלא יגרשוהו מפני קנאה, והרי מגרר גרשו אותו מחמת רוב עשרו. ועוד, מה זה שאמר ה' בעבור אברהם עבדי. וכל בעבור משמעו לטובתו כמו שכתבתי לעיל (ג,יז) ובכמה מקומות. ומה זה טובה לאברהם בעולם העליון עשירות זרעו? אלא הוא ברכה חדשה, שיגדל את זרעו העוסקים בתורה שיהא חוט של חן משוך עליהם. ובזה יהיו ניצולים בעת צרה, וכדתנן באבות(ג,ה) כל המקבל עליו עול תורה פורקין כו'. וכמו שהראנו לדעת להלן (מה,טז) שגם בחרבן ראשון ושני ניצולו חכמי תורה בהשגחה פרטית. וע"ע בספר דברים כ"ט ח'. והראה הקב"ה באבות בזה המקום שהיה יעקב עז עוסק באהלי תורה והיה זיוה והדרה של באר שבע, כמבואר ברבה ראש פרשת תולדות. וזהו והרביתי את זרעך. אגדיל אותם בעיני אומות העולם.

בעבור וגו'. כי בשעה שת"ח במנוחה הוגים בתורת רבם ויש מזה נחת להם בעולם העליון כדאיתא בבבא מציעא (פה,ב) מתנייתא דמר מתנינא ובכמה מקומות (יבמות צז,א) ידוע מאמרם ז"ל על הפסוק דובב שפתי ישנים (שה"ש ז,י) כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר. והיה יעקב אבינו יושב בישיבה כדאיתא ביומא פ"ג וברבה שלהי פרשת ויגש (צה,ג) והיה דולה ומשקה מתורתו של אברהם אבינו, וזה לא שהתגירו ולמדים תורת אברהם והיה בזה נחת רוח לאברהם. ומעשה אבות סימן לבנים.

פרק כו, כה

כה ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה' ויט-שם אהלו ויכרו-שם עבדי-יצחק באר:
ויבן שם מזבח. אחר שהובטח על ישיבה בעיר במנוחה, עקר דירתו מן הנחל לבאר שבע, והקדים לקבוע מקום לקרבן ולתפילה ואח"כ קבע אהלו לדירה, ואח"כ ראה לכרות באר לצורך דירה מרווחת. וכתוב ויכרו ולא כתיב ויחפרו, וכבר ביארנו בספר במדבר (כא, יח) דכריה משמעו התחלת הכריה, וחפירה הוא עמוק הרב ה. וכדי שלא נימא דהחל יצחק לכרות קודם שבנה מזבח אלא שלא נגמר עד אחר שבנה, משום הכי כתיב ויכרו שלא החל להכין באר עד שגמר מזבח ויקרא בשם ה' ויט שם אהלו.

פרק כו, כו

כו וַאֲבִימֶלֶךְ הֵלֶךְ אֵלָיו מִגְרָר וְאַחֲזַת מִרְעָהוּ וּפִיכֵל שֵׁר-צָבָאוּ:

מגרר. הוא מיותר. ואלא מאיזה מקום הייתי אומר. אלא משום דלעיל (כא, לב) גבי אברהם ביארנו שביאת המלך לאברהם היה בהסכמת המדינה, כי נחוץ היה להם, ועל כן שב אליהם לבשר הדבר, והודיע הכתוב שכאן לא התיישב עם המדינה, והיינו משום שלא ידעו מזה דבר שעשו עמו עול וכעין הפרת הברית, ואלו ידעו מה שנעשה בגרר היו מוחים בדבר, על כן כשראה אבימלך לתקן הדבר הלך מגרר.
ואחזת מרעהו. להרבות רעים לפייסו אם יהיה נצרך.

פרק כו, כז

כז וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מִדּוֹעַ בְּאַתֶּם אֵלָי וְאַתֶּם שִׁנְאַתֶּם אֹתִי וְתִשְׁלַחֲנִי מֵאַתְּכֶם:

מדוע באתם אלי. מתחלה הראה להם שאינו נבעת מפניהם, וכמו שהראה אברהם לעיל (כ, ט) על כן אמר אם רק חברת מריעות באתם לעשות עמדי, איזה אהבה תקוו ממני אחר שהראיתם לדעת ששנאתם אותי.

פרק כו, כח

כח וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רְאִינוּ כִּי-הִיָּה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֱלֹה בְּיִנּוּתֵינוּ בְּיִנּוּנוּ וּבִינְךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:

ויאמרו. התנצלו בודוי **כי ראו ראינו כי היה ה' עמך.** אחר החקירה בישוב הדעת המכונה ראייה עמדנו על הדבר כי היה ה' עמך להצליחך בהשגחה פרטית וא"כ עברנו על רצון ה' במה שחשבנו לך רעה.

ונאמר הסכמנו בינינו. **תהי נא אלה.** לחזק הדבר שלא נבוא עוד להעברת ברית תהי גם אלה לא שבועה לחוד כמו שהיה בימי אברהם שזה אינו מניעה אלא לירא ה' אבל עתה תהיה שבועת האלה. **בינותינו בינינו ובינך.** כפל הדבר משום שהיה במשמע בינותינו בין המלך ובין יצחק על כן אמר עוד בינינו, היינו, בין המלך והשרים ובינך. ובאשר עיקר הפרת ברית

החלו שרי המלוכה שקנאו בו משום הכי נכנסו גם המה בשבועת האלה. שלא יוסיפו לעשות כן.

פרק כו, כט

כט אם-תעשה עמנו רעה פאָשר לאַ נַגְעֵנוּךְ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק-טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְּהָ עֵתָה בְּרוּךְ ה':

אם תעשה עמנו רעה. אמרו עוד הלא מה אנו מבקשים ברית לא על אהבה וחסד אלא שלא תעשה לנו רעה בפועל.

כאשר לא נגענוך. בעוד היה יושב בגרר אף על גב שצוה המלך כל הנוגע בו גו' והיה משנאה, מכל מקום לא היה רעה בפעולה אלא מניעה מלעשות טובה ומלסחור עמו. **וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום.** עוד זאת בשעה ששלחוהו וגרשוהו מגרר היה השגחה מן המלוכה שלא יבוזז בידי הפקידים ועם הארץ אלא יצא בשלום, הלא דבר זה רק טוב הוא לפי השעה.

אתה עתה ברוך ה'. עוד פייסו אותו גם על עיקר השילוח, אף על גב שהיה עול ומעשה לרעה הלא הרעה הגיעה אלינו יותר ממה שנגע בכך שהרי אתה עתה ברוך ה'. והמה אינם כן, והרי ידוע דעשיר בכרך כשם שמגיע לו טובה באמצעות אנשי העיר כך מגיע להם הרבה טובות ע"י עסקיו, ובשלחם אותו נגרעה הטובה הלז אך מהם ולא ממנו באשר הוא ברוך ה'. וכל הדברים הללו אות ורמז לישראל בעת הגלות כאשר יגרשום מאיזה מקום יבנו וישכילו אח"כ שהרעו לעצמם יותר ממה שהרעו לכלל ישראל המושגחים לטובה מן ה'.

פרק כו, ל

ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּהּ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

ויעש להם משתה. כדרך הצדיקים להתפייס בנקל ולהמצא למי שמבקש שלום.

פרק כו, לא

לא וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאַחֵיו וַיִּשְׁלַחֵם יְצַחְקָ וַיִּלְכוּ מֵאֶתּוֹ בְּשָׁלוֹם:

וישבעו. בשבועת האלה.

איש לאחיו. לא כתיב וישבעו שניהם כמו דכתיב באברהם אלא איש לאחיו היינו כל השרים כמו שכתבתי.

וישלחם יצחק. בהלויה ואתות אהבה עד. **וילכו מאתו בשלום.** יותר ממה שבקשו ממנו שלא יעשה עמם רעה אלא גם הוסיף אהבה ושלום. ועיין בפתיחת הספר הלז.

פרק כו פסוק לב

לב וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֵאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל-אֲדוֹת הַבָּאָר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְאָנוּ מַיִם:

על אדות הבאר. שהחלו לכרות אז.

אשר חפרו. כי גמרו החפירה וגם אמרו מצאנו מים. וכתוב בדבר החפירה ויגידו לו שהיה בזה ספור איך ומי וכדומה. מה שאין כן בדבר המים.

פרק כו פסוק לג

לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל-כֵּן שֵׁם-הָעִיר בָּאָר שִׁבְעָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

שבעה. באשר הייתה באר השביעי כמו שכתב הספורנו. **עד היום הזה.** כי מאז שהפר אבימלך ושריו הברית שנו השם כדי לשכח השבועה ולא יהא להם למזכיר עון. ועתה כשחזרו וכרתו ברית שיש בה אלה וגם הזדמן שחפר הבאר ההיא השביעי וקרא אותה שבעה. חזר השם לכמו שהיה ונשאר כן לדורות. וזהו שכתוב כאן על כן שם העיר ולא כמו לעיל באברהם דכתיב על כן קרא שם העיר. דשם טעם על קריאת השם וכאן טעם על שלא נשתנה עוד השם.

פרק כו, לד

לד וַיְהִי עֲשׂוֹ בֶן-אֲרַבְעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת-יְהוּדִית בַּת-בְּאָרִי הַחַתִּי וְאֶת-בְּשֵׁמֶת בַּת-אֵילָן הַחַתִּי:

בת בארי החתי. מזה מוכח בברור מדלא הזהיר יצחק את עשו שלא ישא מבנו כנען כמו שהזהיר את יעקב. מבואר כי ידע יצחק אשר במה שאמר ה' לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע כפי הדרש ביצחק ולא כל יצחק המיוחד הוא יעקב יושב אהלים הוא יקרא זרע אברהם אשר תכליתו להיות אב המון גוים ולהיות מרכבה לשכינה והשגחתו הפרטית כמו שנתבאר בפרשיות של אברהם וכך כתב הספורנו להלן (כז, כט) בברכות ויתן לך. אלא שמכל מקום אהב יצחק את עשו עצמו בחשבו כי הליכות עולם לו בהשכל ואיש טוב הוא אבל לא שתהיה ממנו אומה הנבחרת ויבואר עוד לפנינו עוד הוכחות על זה.

פרק כו, לה

לה וַתְּהִי־יַיִן מֵרַח לְיִצְחָק וּלְרַבְקָה:

ליצחק ולרבקה. לכל אחד באופן אחר כאשר באמת לא נשתוו גם המה בהנהגתן לעשו ונשיו. שהרי ידעו שיצחק אוהב את עשו ולא כן רבקה ולפעמים האהבה גורמת מורת רוח שבטוחות הן לעשות רע ולא יקצוף בשביל אהבה. ולפעמים השנאה גורמת מורת רוח שמצערות בהקלת כבוד ומראות שאינן חוששות לה ומשום הכי כתיב ליצחק ולרבקה בפני עצמם.

פרק כז

פרק כז, א

א וַיְהִי כִּי-זָקַן יַצְחָק וַתִּקְהֵינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת-עֶשָׂו בְּנֹו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַנְּנִי:

ותכהין עיניו מראות. אין לפרש שהזקנה גרמה זאת שהרי לא היה זקן כל כך לפי ערך ימי חייו. שהיה חי עוד ששים שנה. אלא סיבה הייתה מן השמים וכמבואר עוד ברבה הרבה טעמים וגם דקדקו לשון מראות שהוא מיותר אלא נרמז בזה הסיבה לכך ואם כן צריך לפרש ויהי כי זקן יצחק אירעה סיבה שכהו עיניו. אבל הזקנה גרמה לו לחשוב מחשבות כי קרבו ימיו שהוא בעצמו לא שיער שהוא סיבה מן השמים. אלא חשב כי סוף ימיו המה.

(הרחב דבר: ויקרא וגו'. עיקר העניין הוא נפלא, שהשתדלה ההשגחה שיתברך יעקב בטעות. וגם אנו רואים שלא ברך יצחק אותו ברכת אברהם כמו שברך אותו לבסוף. וגם עיקר דברי יצחק אבינו לעשו אינו מובן לכאורה, וכי בשביל שלא ידע יום מותו היה לירא שימות פתאום ולא יהא יכול לברך לבנו לפני מותו כמו שעשה יעקב לבניו. וגם מה עניין סעודה והנאת מאכל לברכה.

מכל זה יש להבין אשר ידע יצחק כי יעקב ישיג ברכת אברהם התלויה אך בתורה ועבודה. כמו שנתפרש לאברהם אבינו אשר היא הנהגה עפ"י השגתם פרטית מהמקום ב"ה בין כשהוא בדרך הטבע והיא המכונה נס נסתר, או בדרך שידוד הטבע לפי השעה וזה מיוחד לאומה הנבחרת לכך, וכן עמוד גמילות חסדים אם היא נעשית לשם שמים באשר כך רצון ה' אז ודאי אוכל פריה בעולם הזה והקרן קיימת לעוה"ב והכל בהשגחה פרטית כמו שכתבתי בברכת נח לשם ברוך ה' אלהי שם. אבל העושה גמילות חסדים מצד טבעו או דעת אנושי שראוי לעשות כן, אין לזה שכר בעוה"ב והנהגה רוחנית. אבל מכל מקום יש לזה שכר בעולם הזה. כמו שנתברך יפת על זה יפת אלהים ליפת וכך קבע הקב"ה טבע העולם, כדכתיב עולם חסד יבנה. ובפרק ערבי פסחים (קי"ח,א) איתא דכ"ו דורות שלפני מתן תורה נידון במדת החסד. ונראה פירושו בזכות חסד שנהגו בעולם. ומשום הכי דור המבול ואנשי סדום שלא נהגו במדה זו נחרבו. ואף על גב שכך היא המדה שיסד הקב"ה בהליכות עולם לו גם בלי שום ברכה מצדיק שיהיה כן. מכל מקום גם זאת היא מדה בעולם שיהא מועיל הרבה ברכה זו להגיע מגמול בעין יפה ובמדה טובה וכמו בקללה שאינה מועלת ומזקת על חנם כמאמר שלמה קללת חנם לא תבוא. ואינה באה אלא על מי שראוי להתקלל, מכל מקום הרבה הקללה גורמת, כמבואר בספר שופטים גבי קללת יותם בן ירובעל וכמו שכתבתי בספר במדבר פרשת בלק. וה"נ ברכה למי שמגיע לו עבור מעשיו.

והנה ראה יצחק בדעתו שמדה זו לעשות גמילות חסדים מדעת אנושי לבד אינו ראוי ליעקב כלל, באשר נוצר אך לתורה ולתעודה ואין לו להתנהג בחסד אלא לשם שמים וקיום תורתו, ואם לא בזה האופן אינו ראוי ליעקב כלל. באשר נוצר אך לתורה ולתעודה ואין לו להתנהג בחסד אלא לשם שמים וקיום תורתו. ואם לא בזה האופן אינו ראוי להתברך כלל. אפילו ברכת עולם הזה לבד. וידוע דיצחק אבינו היה כח הדין כלשון הפסוק ופחד יצחק. על כן הייתה דעתו שאין לאומה הנבחרת להתהלך לפני ה'. חלק ותקוה להשיג איזה שכר עפ"י גמילות חסדים שלא לשם שמים. ומדה זו מגעת אך לעשו שנוצר להליכות עולם. וגם למדה זו של הטבע מועיל יותר מעלת הבכורה כמו שכתבתי להלן י"ט. על כן רצה לזכות את עשו במצות כיבוד אב כמו שאירע ליפת. ויהנה אותו בסעודה ובעבור זה יגיע לו הברכות בשעה שיכין עצמו לקבל שפע רוח הקודש לברך. ובאשר אינו ראוי לעשות סעודה ביום המות. על כן רצה להקדים העניין. אבל רבקה מאהבתה ליעקב השתדלה אשר הרשעים שיצאו מיעקב שיעשו חסד. ישאו ברכה מה' בעולם הזה כמו שהיה באמת בדורו של אחאב שנתברכו בגשמים לפני קללת אליהו כדאיתא בפרק חלק. והיה בזכות חסד שהיה אחאב ודורו נזהרים הרבה. וכן בכל דור יש אפיקורסים והם בעלי חסד ומתברכים בשפע, והכל בא מברכת יצחק שכיון לברך את עשו והגיעה ליעקב וחז"ל ביארו כל זה כדברינו כמו שיבואר להלן כל זה. ומעתה מובן מה שבא ההשגחה שיגיע ברכה זו ליעקב בערמה. משום שבאמת אין זה מדת יעקב. וגנובה היא מדה זו מהליכות אומות העולם).

ויאמר אליו בני. המתין לו עד שיענה הנני. ובזה הראהו לדעת שיכין עצמו לעניין נשגב וכמו שכתבתי לעיל כ"ב א'.

פרק כז, ב

ב ויאמר הנה-נא זקנתי לא ידעתי יום מותי:

הנה נא זקנתי. נתבאר שיצחק היה סבור שכהיות עיניו בא מזוקן ושהמה סוף ימיו ואפיסת החושים ניכרת ונראה באור עיניו.

פרק כז, ג

ג ועתה שא-נא כלִיד תִלִיד וְקִשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי (צִידָה) [צִיד]:

שא נא כלִיד וגו'. רצה לזכות אותו בטורח יתירה ושיהא כל פסיעה נחשב למצוה כדי שיהא רואי לקבל הברכות יורת. ועיין מה שכתבתי לעיל י"ט א'. על כן לא אמר יצחק עשה לי מטעמים מן ציד דיהא במשמע אפילו יש לו כבר ציד גם כן טוב, אלא ילך לצוד בשביל יצחק.

פרק כז, ד

ד וְעֵשָׂה-לִי מִטְעָמִים כְּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעֵבוֹר תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי בְטָרֶם אָמוֹת:

ועשה לי. לשמי כדי להוסיף זכות.

והביאה לי. לחדרי אבל הכנת הבישול גם כן היה בבית יצחק כדבר רבקה שאמר יצחק הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים וגו' והכי כתיב להלן פסוק ל' ויהי אך יצא וגו' ועשו אחיו בא מצידו ויעש גם הוא מטעמים. ועל כן בא לבית יצחק וכפירוש רש"י בשם מ"ר זה יוצא וזה בא. ובמדרש יש שהייתה הדלת מתכפלת ולא ראו זה את זה. הרי שביאה זו לבית יצחק הייתה קודם שעשה המטעמים ולא לחדרו של יצחק מקום המאכל.

פרק כז, ה

ה וְרִבְקָה שִׁמְעַת בְּדַבַּר יִצְחָק אֶל-עֵשׂוּ בְּנוֹ וַיִּלְךְ עֵשׂוּ הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהַבְיֵא:

ורבקה שומעת. כך דרכה תמיד בשעה שיצחק מדבר עם עשו היא צייתנית לדעת אולי הוא נוגע ליעקב.

לצוד ציד להביא. לא להביא מן הניצוד דאלו הרגישו בו שרוצה להביא מן הניצוד כבר לא היה לפניו שהות לעשות מה שבדעתה.

פרק כז, ז

ז הַבְּיָאָה לִי צִיד וְעֵשָׂה-לִי מְטַעְמִים וְאֶכְלָה וְאַבְרָכְכָּה לְפָנַי ה' לְפָנַי מוֹתֵי:

הביאה לי. לביתי כשהוא חי ועשה לי מטעמים. וכך צוה באמת אלא שלא נתפרש לעיל בדבר יצחק שאין נפקא מינה בזה שם. אלא כאן שרק בזה האופן היה לה מקום להשיא ליעקב לעשות כדבריה. דבלא זה היה לו לחוש שמא יביא מטעמיו מתוקנים בשעה שהוא עומד לפני יצחק על כן אמרו לו כי כך צוה לו. או כך היה מנהג יצחק שלא לאכול מהמבושל בבית עשו, שהרי ידע את כלותיו חשודות להכשילו באיסורין, והוא נהג כפי התורה. משום הכי בעל כורחו יביא עשו להכין תחלה בבית יצחק ותראה לתקן הדבר לפי העניין.

פרק כז, ח

ח וְעֵתָה בְּנֵי שָׁמַע בְּקִלִּי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצֹוֶה אֹתְךָ:

שמע בקלי לאשר אני וגו'. תיבת בקלי מיותר. ומה היה בפסוק חסר אם היה כתוב שמע לאשר וגו'. אבל כבר ביארנו כמה פעמים דמשמעות בקלי הוא התבוננות ודיוק בדברי, ואמרה לו שידייק בלשונה במה שהיא מצוה, ורמזה לו שברוח הקודש היא מדברת.

פרק כז, ט

ט לְךָ-נָא אֶל-הַצֹּאֵן וְקַח-לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים עִזִּים טְבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מְטַעְמִים לְאָבִיךָ כְּאֲשֶׁר אֶהְבֵּ:

וקח לי משם. גם היא עזרה אותו בטורח המצוה כל האפשר.

שני גדיי עזים טובים. אף על גב שהוא מרובה יותר ממאכל אדם. לפי הפשט הוא בשביל שני העורות על ידיו.

(הרחב דבר: אמנם לפי הכלל בגמרא יומא ראש פרק שני שעירי. דבכל מקום דכתיב שני הוא מיותר לדרשה. דגם בלא זה סתם רבים המה שנים. א"כ גם כאן מיותר תיבת שני. ובמדרש איתא טובים לך וטובים לבניך. טובים לך שאתה נוטל ע"י את הברכות טובים לבניך שמתכפרים ע"י ביוה"כ. והיינו שני שעירי יוה"כ אחד לשם ואחד לעזאזל. והוא פלא מה שייכות אלו הגדיים לשני שעירי יוה"כ. אלא כך העניין דיש לדעת דכל מדה רעה שבעולם המה בכלל היצירה שברא ה' גם אותם כדכתיב יוצר אור וגו' ובורא רע. ועל כורחך יש בהם איזה טוב. והרי זה דומה לסם המות דודאי מזדמן עתים שהוא סם חיים לחולה. ומכל מקום נקרא סם המות משום שעפ"י רוב הוא ממית. וגם בעת שנצרך להשתמש לחיים נדרש דקדוק גדול עפ"י הרופא ובצמצום שלא יוסף כל שהוא ויסתכן. כך כל מדה רעה המה טובים לשעה רצויה רק יש ליזהר שלא להשתמש במדה זו כי אם ע"י רב מובהק ובצמצום שלא יוסף על הצורך.

והנה הגיעה שעה ליעקב אבינו להשתמש במדת השקר וערמימות והרי זה עבירה לשמה. אשר גדולה היא בזמנה. כמו מצוה עצמה. וכיוצא בזה שני שעירים הא' לשם הוא קדושה והא' לעזאזל הוא כעין קרבן לכחות הטומאה ח"ו והוא מטמא. אבל מכל מקום בעתו ובזמן שצוה ה' הרי זה מצוה כמו השעיר לה'. והיינו דבר רבקה שיהיו שני גדיי וגו' כמו שני שעירי יוה"כ א' לשם וא' לעזאזל שניהם שוין במצותן, אף על גב שזה לקדושה וזה להפך. כך שתי המדות שיעקב עשה. הא' האמת בקיום מצות אמו והב' השקר שמרמה את אביו שניהם נחשבים למצוה ולהביא ע"י את הברכות. והנה אמרו בבראשית רבה שנענש יעקב אבינו על שגרם לעשו שצעק צעקה גדולה ומרה. וזה הביא שמרדכי צעק צעקה גדולה ומרה. ולכאורה קשה על מה זה נענש בצעקת עשו יותר ממה שגרם ליצחק אביו הצדיק שחרד חרדה גדולה. אבל העניין דלהשתמש בעבירה לשמה יש ליזהר הרבה שלא ליהנות ממנה כלום. ולא דמי לעושה מצוה, דאף על גב שנהנה, גם כן המצוה עומדת במקומה, מה שאין כן עבירה לשמה. ההנאה שמגיע להגוף מזה בעל כורחך הוא עבירה וכמבואר ביבמות דף ק"ג א' ונזיר דף כ"ג. גבי האי שאמרו גדולה עבירה לשמה וראיתא מיעל ומקשה והא קא מיתהני מעבירה. ואף על גב שודאי רשאית הייתה משום פקוח נפש כמו שכתבו התוספות מכל מקום לא הייתה משתבחת על זה משום דהנאה שבזה נחשבת לעון. והכי נמי בעבירה לשמה שעשה יעקב, לא נהנה כלל בשעה שחרד יצחק, ובודאי נצטער על זה, אבל אנוס היה. מה שאין כן על צעקת עשו שמח בלבו על כן נענש שהרי גרם זה ע"י עבירה של שקר ואסור ליהנות מזה. ועיין מה שכתבתי בספר שמות ל"ב כל זה ראייה לכלל זה מפסוק מפורש).

פרק כז, יב

יב אוֹלֵי יְמֵשׁנֵי אָבִי וְהֵייתִי בְעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבְאֵתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְרָכָה:
וְהֵייתִי בְעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ. תועה מדרכו שהרי יודע אותי איש תם יושב אהלים וזהו מדתי.
וכאשר ימצא אותי בדרך ערמה ותחבולה אהיה בעיניו כתועה בדרך אשר הוא גרוע מן ההולך
בדרך ערמה וחריצות מתחלה.
והבאתי עלי קללה. שלא אשיג בלי דרך מצוה מאומה בעולם הזה.

פרק כז, יג

יג וְתֹאמַר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנֵי אֵדָה שָׁמַע בְּקִלְי וְלָךְ קַח-לִי:
שמע בקלי. הבן בדברי. כי ברוח הקודש הנני מדברת ויודעת אני שיצליח העניין.

פרק כז, טו

טו וְתִקַּח רְבֵקָה אֶת-בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֶתָּה בְּבִית וְתִלְבָּשׁ אֶת-יַעֲקֹב בְּנֵה
הַקָּטָן:
בנה הגדול. בקומה מיעקב על כן היו בגדיו מכסות כל הגוף של יעקב ולא נשאר רק ידיו
שמשמש בהם וחלקת צואריו שאין המלבוש מתדבק שם.

פרק כז, יח

יח וַיָּבֵא אֶל-אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי מִי אֶתָּה בְּנֵי:
אבי. והמתין עד שיבין מהתשובה אם השעה מוכשרת להכין עצמו לרוח הקודש ולברך. על כן
ענה הנני.

פרק כז, יט

יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו אָנֹכִי עֶשָׂו בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם-נָא שָׁבָה וְאָכְלָה
מֵאֲצִידִי בְּעִבּוֹר תְּבָרַכְנִי נְפֹשְׁךָ:
עשו בכרך. הזכיר לו בכורה. באשר ברכה זו הייתה רק מה שנוגע לעולם הזה. ויש לה
שייכות לבכורה יותר מדברים שבקדושה שאין לה יחס כל כך עם בכורה, כאשר מצינו שנטלו
כל דברים שבקדושה שהיה לבכורים. ונתנו לאחרים. וכמו שכתבתי להלן מ"ח י"ד. ואף על גב
שיש גם בבכורה איזה מעלה רוחנית כמו שכתבתי בספר שמות ל"ד כ'. מכל מקום איננה
מכרעת הרבה את היתרונות של אחר, מה שאין כן עניני עולם הזה. משום הכי רצה יצחק
לזכות את עשו בכורו בברכת עולם הזה. ואמר יעקב כי אני הבכור באשר קנה הבכורה והיה
בזה דבר אמת ליעקב, אלא שיצחק לא ידע מזה.

פרק כז, כג

כג וְלֹא הִפְּיֵרוּ כִּי-הָיוּ יָדָיו כִּיָּדֵי עֹשֵׂוֹ אָחִיו שְׁעֵרֶת וַיִּבְרָכֶהוּ:

ויברכהו. באשר הוחלט במחשבתו שהוא עשו חשב עוד מה שהקול קול יעקב הוא בתחבולה נכונה לעשו לשנות קולו ולשוננו הפעם באשר נדרש להמשיך רוח הקודש על דבריו של יצחק וטוב להזכיר שם ה' כלשון הכתוב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. וגם קול יעקב המורגל בתורה ותפלה מסוגל להופיע רוח הקודש על כן עושה עשו ככה. על כן. **ויברכהו.** איישר חילו כי טוב הוא עושה להקל מיצחק העניין להמשיך עליו רוח הקודש. ובספורנו כתב דבשביל שחשדו ומצא שלא כן הוא משום הכי ברכו כדאיתא בברכות (לא,ב) ולא עוד אלא שצריך לברכו.

פרק כז, כד

כד וַיֹּאמֶר אֶתָּה זֶה בְּנִי עֹשֵׂוֹ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי:

אתה זה בני עשו. לא כחוזר ומסתפק דאם כן מה חשב שיועיל בהשיבו שנית אני. אלא בשביל שנדרש לברכה לעורר אהבה להמתברך. ומזה הטעם א"ל אח"כ גשה נא ושקה לי על כן הזכיר אותו בשמו. דהזכרת השם מועיל לעורר אהבה, כאשר יבואר להלן (מח,ח) פירוש הפסוק כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד. ויבואר שם שיעקב אבינו עשה גם כן כך לעורר אהבה לבני יוסף.

פרק כז, כז

כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיֵּרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרָכֶהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנִי כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכּוּ ה': **ויברכהו.** לפי הפשט אישר חילו על אשר היה מהנה אותו מהריח אשר מתחלה לא חשב כזאת אלא ליהנות ממאכלו. והנאת הריח הוא משיב נפש יותר מהנאת מאכל. וכמו שכתב הספורנו עפ"י הגמרא דברכות פ"ח (מג,ב) איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו ולא הגוף. הוי אומר זה הריח.

(הרחב דבר: אמנם באשר בלי ספק ברגע זה כבר חלה על יצחק שפע רוח הקודש שהרי תיכף ומיד אמר הברכה ויתן לך וגו' כל כורחך יש לנו לומר שבזה הריח ובדבריו אלה ראה ריח בני וגו' היה עניין אלקי. ומשום הכי דרשו בסנהדרין (לז,א) ריח בגדיו ריח בוגדיו עיי"ש והכוונה בזה כמו שביארנו שיעקר הברכות היה על גמילות חסדים הנעשה בדעת אנושי ולא לשם שמים. והנה ביארנו בספר במדבר כ"ד ו' דגמילות חסדים נמשל לריח טוב ובספר שה"ש יש הרבה מקראות בזה וע"ש בטעם הדבר. ובספר שמות (ל,א) וכן בספר דברים (לג,יא) נתבאר דקטרת של בהמ"ק עיקרו בא להזכיר לפני ה' זכות גמילות חסדים של ישראל. וידוע דבהמ"ק מכונה בשם שדה בפיו של יצחק והכי פירוש בתרגום יונתן כאן. וא"כ כך המשך הכתוב. וירח את ריח בגדיו. ראה ברוח הקודש גדולת גמילות חסדים של בוגדיו שנעשה לא לשם שמים. וזהו לפי לשון האגדה הנ"ל. ובאברהם אבינו יש לנו לומר דמצוה

הנעשה בכח הנפש של ישראל המה תוכיות נפש ישראלי מה שאין כן הנעשה בדעת אנושי מכונה בשם בגדיו שהגוף ודעת אנושי המה מלבושי הנפש הנעלה. כמו שכתבתי לעיל ב' כ"ה. ואם כן הכי פרושו הריח ריח גמילות חסדים של דעת אנושי של יעקב. ויברכהו. אישר חילו. כי נפלאים המה משאר גמילות חסדים שבכל אומות העולם. אף על גב שגם המה נעשים שלא לשם שמים כמו של אומות העולם. ויאמר ראה ריח בני. אמר בתורת תפלה להקב"ה באשר דזכות של גמילות חסדים וצדקה הוא לפי רוב המעשה, ומשתלם לפי חסד שבו, כדאיתא ספ"ד דסוכה (מט,ב) כל כורחך אמר דזכות חסדיו כל כך גדולים בפעולתם הנפלא עד שמעלים זכרון. כריח שדה אשר ברכו ה'. ככח הגמילות חסדים שנעשה לשם שמים, ויש לו הזכרה לטובה עפ"י קטרת שבבהמ"ק, ואז אפילו אין נפלאים בהפלגה מכל מקום הקטרת מועיל הרבה להזכיר לטובה ולברכה, כך שפע גמילות חסדים של בגדיו בעצמם יהיו אזכרה לטובה ולברכה. ובשביל זה ויתן לך וגו').

פרק כז, כח

כח וַיִּתֶּן-לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירֹשׁ:

האלהים. ולא אמר הוי'. והנה לפי מחשבתו של יצחק שהוא מברך לעשו הרי הוא ממש כברכת נח ליפת. יפת אלהים ליפת. וביארנו משום שאין אומות העולם יודעים רק בשם אלהים. אמנם גם כאשר יצאה הברכה ליעקב, גם כן, באשר הברכה איננה מכח תורה ועבודה וגמילות חסדים שנעשה לשם שמים, כי אם כמו דור אחאב וכדומה, כמו שכתבתי ב'הרחב דבר'. וא"כ אז תבוא שפע הברכה מכח טבע הבריאה שנוסד על זכות חסד. משום הכי אמר בשם האלהים.

מטל השמים ומשמני הארץ. הפירות והגידולים יהיו נמתקים כמו במקום שיש שם הרבה טל שמים ושמני הארץ. ולא אמר מושבך. באשר יצא ברוח הקודש על יעקב אשר מושבו ידוע ולא נצרך אלא שיהיו פירותיו מבורכים. **ורוב דגן ותירוש.** יהיו פירותיה מינים אלו שהם חיי האדם.

פרק כז, כט

כט יַעֲבֹדוך עַמִּים (וַיִּשְׁתַּחֲוּ) [וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ] לְךָ לְאֲמִים הַנֹּה גִבִּיר לְאֲחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אֲמֹד אֲרָרִיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ:

יעבודוך עמים. כבר נתבאר כמה פעמים דמשמעות עם הוא שאינו מלוכה בפני עצמו אלא עם בפ"ני עצמו תחת שבט מלוכה אחרת. **וישתחו לך לאומים.** לאום הוא מלוכה ואומה בפני עצמה. כמו שכתבתי לעיל כ"ה כ"ג. והיה הברכה כי מלוכות בפני עצמן יהיו נכנעים אליך, ומשום הכי כתיב וישתחו חסר שאין הפירוש השתחואה ממש כעבדים, אלא כעין דכתיב יכבדוך עם עז.

הוה גביר לאחירי. זרע עשו ויבואר להלן (לו, כא) ובספר דברים (ב,ד וכג,ח). דאחינו לא נקראו אלא בני עשו היושבים בשעיר המה עיקר אדום. וגביר אינו במשמע עבדות ממש אלא גביר מושל עליו. ומכל מקום הוא מלוכה בפני עצמה. וזה נתקיים בבית ראשון שאומה אדום אף על גב שהיא מלוכה בפני עצמה מכל מקום היו נשמעים לישראל אפילו בימי אחאב ומלכי יהודה הרשעים ורק בשביל כח גמילות חסדים הנפלא.

וישתחו לך בני אמר. גם כן זרע עשו והשתחו מלא הוא עבדות ממש, וזה היה בימי מלכות בית שני שהיו אדום עבדים ממש לישראל ומשום הכי כתיב בני אמר. שנכנסו לגמרי בהנהגת ישראל. והנהגת דרך ארץ מכונה בשם אם כמו שכתבתי בספר דברים כ"א י"ח. וכל זה מדבר באומה הנקראת על שם אדום הוא עשו, ונתקיים ביעקב עד שנתקלקל גם כן גמילות חסדים של יעקב. וכמו שהוכיח הושע הנביא (ו,ד) מה אעשה לך פרים וחסדכם כענן בקר. ועמוס הנביא (ב,ו) אמר על שלש פשעי ישראל וגו' על מכרם בכסף צדיק וכל העניין ובבית שני נתקלקל ע"י שנאת חנם ורציחה כידוע.

פרק כז, ל

ל ויהי כאשר פלה יצחק לברך את-יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו:

אך יצא יצא. שתי יציאות היינו מחדרו ומכל ביתו וזהו דכתיב. **מאת פני.** היינו מכל הבית שלפני יצחק דאלו בא עשו בשעה שהיה יעקב בבית החיצון היה מרגיש בראותו פושט בגדיו ושערות ידיו על כן הייתה ההשגחה שלא יבא עשו עד שכבר פשט יעקב הכל ויצא מכל בית יצחק.

פרק כז, לא

לא ויעש גם-הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך:

יעש גם הוא. בבית יצחק וכמו שכתבתי לעיל שכך היה הצווי.

יקום אבי. ולא הקדים לומר אבי כמו יעקב משום שהבין באור פני יצחק שהוא לבוש רוח הקודש כאשר כן היה באמת. שהרי נתנבא ואמר גם ברוך יהיה וגם ברוך את עשו על כן לא נצרך אלא שיאכל ויברכהו.

פרק כז, לד

לד פשמע עשו את-דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד-מאד ויאמר לאביו ברכני גם-אני אבי:

ברכני גם אני אבי. גם אותי מיבעי אלא הראהו עשו שהוא מבין שיעקב היה ומשום הכי גם ברוך יהיה בשביל שהיה בנו באמת, על כן אמר גם אני אבי. פירוש גם אני קורא אבי.

פרק כז, לה

לה ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך:

בא אחיך. הודה לו.

ויקח ברכתך. הברכה המיוחדת לך. הצלחת עולם הזה. אפילו בלי תורה ועבודה אלא גמילות

חסדים וכמו שכתבתי פסוק כח ובהח"ד פסוק א' ופסוק כז.

פרק כז, לו

לו ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את-בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא-אצלת לי ברכה:

ויעקבני. סיבב אותי בעקב עד שהגיע למטרה.

הלא אצלת לי ברכה. הבין מדברי אביו ויקח ברכתך שזה אי אפשר לברך גם אותו בשוה.

אבל מכל מקום מעין ברכתו אפשר להאציל והוא כמו ואצלתי מן הרוח אש עליך ושמתי

עליהם כך אפשר להאציל משפע ברכתו לי.

פרק כז, לז

לז ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת-כל-אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכותיו ולכה אפוא מה אעשה בני:

הן גביר וגו'. כלל התשובה הוא אם היה מברכו בממשלה רבה סתם, היה אפשר להאציל

בממשלה פחותה לו. אבל הלא עשיתי אותו גביר לך. בשעה שתהיה מלוכה בפני עצמה.

ואת כל אחיו. בשעה שאדום יהי מכונה בלשון רבים היינו שלא יהי מלוכה אז נתתי לו

לעבדים והיינו כמו שביארנו לשון הברכה. מעתה אי אפשר להאציל מברכה זו לך.

ודגן ותירש סמכותיו. שלא תאמר אף על גב שתהיה ממשלתו עליך יהיו נצרכים לך לתבואה.

וא"כ יהיה כל יחיד מיעקב נכנע לך בעת הצורך גם זה אינו.

פרק כז, לח

לח ויאמר עשו אל-אביו הברכה אחת הוא-לך אבי ברכני גם-אני אבי וישא עשו קלו ויבן:

הברכה אחת וגו'. אותה ברכה של דגן ותירוש היא לך שתוכל לברך גם אותי.

פרק כז, לט

לט ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל:

מושבר. הוא מעין הברכה ויתן לך האלהים מטל וגו'. אבל לעשו אמר שיהיה מושבו במקום

שמן ומבורך בטל מטבע הבריא.

פרק כז, מ

מ ועל-חַרְבָּךְ תַּחֲיֶה וְאֶת-אֶחִיד תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרֻקָּתְ עָלוּ מֵעַל צְוֹאֲרֶךְ:
ועל חרבך תחיה. נתבאר כמה פעמים שורש חיה משמעו באיזה מקומות על השלמות. ואמר ששלמות נפשך תהיה תלויה בחרבך.

ואת אחיך תעבד. כמו שאמר לו מקודם שיהיה בשעה שיהא אחיו אז יעבדנו.
והיה כאשר תריד. דכל זה לא נדבר אלא באומה הנקראה ע"ש אדום ומעולם לא הייתה אומה הנקראת ע"ש אדום בממשלה גבוהה ורק יצא ממנו יחידים רודים בעמים היינו קיסרי רומה שהיו מזרע צפו בן אליפז שבא לכתים הוא רומה. ועל זה אמר כאשר תריד. אז. **ופרקות עלו מעל צוארך.** גם אומה של אדום הנכנעת ליהודה תצא בפריקת עולו ע"י ממשלת כתים שרודים בהם בני עשו.

פרק כז, מב

מב ויגד לרבקה את-דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיד מתנחם לך להרגך:
בנה הגדל. והיה חזק וגבור מיעקב הקטן על כן פחדה ממנו.

פרק כז, מג

מג ועתה בני שמע בקלי וקום ברח-לך אל-לבן אחי חרנה:
שמע בקלי. התבונן בדברי כי גם עתה דברה בדיוק ובעומק הדעת כאשר יבואר.
ברח לך. לעצמך שלא תפרסם הבריחה כי אם לעצמך תברח. וכמו שכתבתי ראש פרשת לך (יב,א) במשמעות לך בכל מקום.

פרק כז, מד

מד וישבת עמו ימים אחדים עד אשר-תשוב חמת אחיד:
וישבת עמו. משמעו עמו ממש לא בביתו לבד אלא בעסקיו למען היותך נדרש לפניו ויגן עליך. ועיין להלן כ"ט י"ד.
עד אשר תשוב חמת אחיך. חימה היא עברה השמורה בלב כמה ימים וחששה שלא ירדוף אחרי יעקב למקום שהוא. כל כורחך הזהירותו שישב את לבן ממש ימים אחדים.

פרק כז, מה

מה עד-שוב אף-אחיד ממך ושכח את אשר-עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשפיל גם-שניכם יום אחד:
עד שוב אף אחיך ממך ושכח. הזהיר עוד אפילו אחר שתעבור החימה השמורה בלב ויסיח דעת מלרדוף אותך. עוד יש לחוש כאשר יפגעהו יחרה אפו. ועיין בספר במדבר כ"ה ד' ו"א

הראינו לדעת דאף קשה מחימה. והיינו משום שהוא בשעת החרון ומעיר פעולת הכעס משום הכי היא קשה מחימה הנמשכת בלב), על כן הזהירה שגם אחר ימים אחדים שלא יהיה חשש שירדפנו וא"כ לא יהיה נצרך לישוב עם לבן ממש. מכל מקום לא ישוב לא"י עדיין שעוד יש לחוש שמכל מקום כאשר יראהו יחרה אפו. משום הכי לא תשוב לכאן עד אשר אשר כי שב אפו לגמרי.

ושלחתי ולקחתיך משם. ועפ"י דברי רבקה ביקש יעקב מלבן בכלות י"ד שנה להיות בחרן וברשות עצמו כאשר יבואר שם. ולולי דברי רבקה אלה לא נתפייס בשום אופן לשבת עמו עוד שש שנים רק על פי שהזהירנו שלא ישוב לביתו עד אשר תשלח ולקחהו משם. ולבסוף שב על פי דבר ה' שוב אל ארץ אבותיך (להלן לא, ג).

פרק כז, מו

מו ותאמר רבקה אל-יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם-לקח יעקב אשה מבנות-חת פאלה מבנות הארץ למה לי חיים:
אם לקח וגו'. באשר לא רצתה רבקה להודיע ליצחק רשעת עשו. ומטעם שביארנו לעיל כ"ד ס"ה כל כורחך הסבה טעם אחר שיצוה יצחק את יעקב לילך לחרן בשביל נשיאת אשה.

פרק כח

פרק כח, א

א ויקרא יצחק אל-יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא-תקח אשה מבנות כנען:
 ויברך אותו. באשר היה יעקב בוש לבוא לאביו שרמהו ומשום הכי לעיל (כז, מב) כתיב ותשלח ותקרא ליעקב הרי שלא היה בבית אביו. על כן כאשר קרא לו יצחק מתחלה אישר חילו על התחבולה שעשה וכי טוב עשה ואין בלבו עליו כלום.
ויצוהו ויאמר לו. גם הזהירו גם אמר לו בעצה היינו. לא תקח אשה מבנות כנען. הוא אזהרה.
וקום לך וגו'. הוא עצה. וכמבואר ברבה (סז, יב) על זה ושומע לעצה חכם זה יעקב. ועיין בסמוך פסוק ו' ז'.

פרק כח, ג

ג ואל שדי יברך אתך ויברך ויהיית לקהל עמים:
ואל שדי יברך אתך. אחר שאמר לו אח"כ ויתן לך את ברכת אברהם הרי הכל בכלל. וא"כ כל זה המאמר מיותר לפי הנראה. אלא ניבא לו אשר יבוא הקב"ה בשם אל שדי ויברכהו ויאמר לו פרה ורבה כמו שהיה בבואו מפדן ארם ללוז כמבואר להלן (לה, יא). ומדברי יצחק אלה למד יעקב עניין נחוץ כאשר יבואר שם ועוד להלן מ"ח ד'. ומה שאמר בשם אל שדי כבר

ביארנו לעיל י"ז א' דמשמעו שאמר לעולמו די כדי שעור התגלות כבודו שזהו תכלית הבריאה. וגילה יצחק שבזה השם יבא אליו באשר שעל ידו יגיע לזה התכלית.

והיית לקהל עמים. קהל הוא עשרה. כדאיתא בכתובות (ז,ב). ועמים הוא שניכרים בשנוי הליכתם לעם בפני עצמו אף על גב שהמה בממשלה אחת, כלשון הגמרא שבת (סב,א) נשים עם בפני עצמו הם. ועיין ס' ויקרא כ"א א'. ואמר לו שיהיה זרע יעקב עשרה עמים. היינו דכל שבט יהיה למנהג ועם בפני עצמו אף על גב שהיה להם תורה אחת ומלך אחד מכל מקום היו משונים בהליכות עולם. ורק שבט יהודה ובנימן היו למנהג אחד ושבט לוי יהיה נכלל בשארי שבטים ושבט יוסף מנהג אחד לאפרים ומנשה. היינו קהל עמים.

פרק כח, ד

ד וַיְתֵנוּ לְךָ אֶת-בְּרִכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת-אֶרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך. היינו הברכות להיות אב המון גוים וברכה שבשעת עקידה לקדש שמו ית'.

וגם לרשתך את ארץ וגו'. סוף כל הדברים שתהיה א"י בירושה עולמית.

אשר נתן אלהים לאברהם. היינו עשר אומות אשר נתן לו זה יהיה אחר ברכת אברהם כמו שכתבתי.

פרק כח, ה

ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֲרָם אֶל-לָבָן בֶּן-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אַחֵי רֵבְקָה אִם יַעֲקֹב וַעֲשׂוֹ:

אם יעקב ועשו. משום הכי לא הרגישו יצחק ועשו כי בורח הוא מעשו אחר שלבן הוא אחי עשו גם כן.

פרק כח, ו

ו וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי-בָרַךְ יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֲרָם לְקַח-לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עֲלָיו לְאָמֵר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

ויצו עליו לאמר לא תקח וגו'. הצווי לא היה אלא שלא יקח מבנות כנען. וההילוך ללבן לא היה אלא בעצה.

פרק כח, ז

ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֲרָם:

וישמע יעקב וגו' וילך פדנה ארם. עוד ראה כי יעקב לא די מה ששמע לצווי אביו. אלא אפילו לדבר אביו וגם אם הבין כי רצונו כך עשה גם כן והלך לפדן ארם. משום זה התבונן עשו על עצמו.

פרק כח, ח

ח וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוּת בְּנֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יַצְחָק אָבִיו:

וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו'. אף על גב שלא הזהיר אותו על כך מכל מקום כמו שיעקב שמע רצון אביו גם בלי צווי גם הוא הלך להקים רצון אביו בלי אזהרה מפורשת.

(הרחב דבר: ועדיין אריכות פסוק זה אומר דרשני דמה היה חסר בפסוק אם היה כתוב וירא עשו כי צוה יצחק את יעקב לא תקח אשה וגו' ומה נוגע הספור כי ברך יצחק וגו' בברכו אותו וגו' כל זה מיותר וגם עיקר הספור אין לו עניין לפי ראות החיצוני. אכן ברבה ובמדרש תהלים ואגדת בראשית גלו חז"ל עניין נפלא. דעשו חשב רבות מחשבות בזה ההילוך לישמעאל. להתחתן עמו ויפתהו להרוג את יצחק עבור הבכורה [הכי מבואר במ' תהלים ולא כמ"כ] ואח"כ יהי גואל הדם ויהרוג את ישמעאל. והביאו רז"ל מפסוק ביחזקאל על אדום יען אמרך את שני הגוים ושתי הארצות לי תהיינה וירשונה וה' שם היה. ובלא ספק דרמיזא כל זה באורייתא והיינו דמשום הכי כתיב שראה כי ברך יצחק את יעקב. וזה גרם שכעס גם על אביו בסתר לבו ופירוש הכתוב בברכו אותו וגו' שלא היה כועס על אביו על מה שאישר חילו על תחבולה זו, דאולי דעת יצחק דמעתה שהערים יעקב יהא נשאר כח האומה הנבחרת לעשו על זה פירש הכתוב בברכו אותו היינו בשעת ברכה שניה שהיא ברכת אברהם. וגם ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען. מזה הבין גם כן שידוע יצחק שיצא מיעקב האומה הנבחרת ומכל מקום אישר חילו על המרמה מזה נתמלא חימה גם על אביו וראש לבבו ללכת לישמעאל אבל לא מצא טעם להגיד לאביו על מה זה הולך לישמעאל ולישא בתו, וכי חסר נשים הוא, על כן ציד בפיו כי מבין הוא שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו. ומסתמא הגיד כי אחר שישא בת ישמעאל יגרש נשיו מבנות חת. אבל הקב"ה הפר עצתו. כי מת ישמעאל לאחר אירוסין כמבואר ברש"י פסוק ט על פי חז"ל. ובטלו כל עשתנותיו, ושוב לא גירש נשיו ולא נתרצה לאביו. ולמדנו מכל זה הספור כי החונף לרשע לסוף נופל בידו ועיין ברבה ראש פרשת שמות.א,א).

פרק כח, ט

ט וַיִּלְדְּ עֵשָׂו אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת-מַחֲלַת בַּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-אֲבֵרָהָם אָחוֹת נְבִיּוֹת עַל-נָשָׁיו לֹא לְאִשָּׁה:

וילך וגו' אחות נביות. כבר העלו מזה חז"ל שבין אירוסין לנשואין מת ישמעאל ונביות השיאה.

על נשיו לו לאשה. הנהיגה בהליכות ביתו עליהם. וזהו דקדוק לו. היינו לעזר בחייו. ובזה כסבור לרצות דעת הוריו.